

O Pálavě, její kráse a pestrosti

Jan Miklín, Jiří Kmet

V červnu letošního roku se i chráněná krajinná oblast Pálava dočkala svého návštěvnického střediska – Domu přírody Pálavy, který vznikl rekonstrukcí a dostavbou bývalého archeologického muzea v Dolních Věstonicích.

Expozice, jejímž maskotem je dudek chocholatý, představuje Pálavu jako místo s mimořádnou druhovou pestrostí, která byla vytvářena dlouhodobým soužitím lidí a přírody už od éry lovců mamutů.

Pohled od jezírka na střeše sklepní expozice na budovu s novou přístavbou. Foto Jan Miklín

Historie domu č. p. 11 na dolnověstonické návsi sahá až do 16. století, od 80. let 18. století sloužil jako radnice a ve 2. polovině 20. století jej získalo Regionální muzeum v Mikulově, které zde vybudovalo archeologickou expozici. Ta byla v roce 2016 ve výrazně rozšířené a inovované podobě přemístěna do nově postaveného Archeoparku v nedalekém Pavlově. Projekt pálavského domu přírody tak otevřel novou kapitolu této budovy.

Od koncepce po stavbu

Definitivnímu rozhodnutí o umístění Domu přírody Pálavy v Dolních Věstonicích však předcházela poměrně dlouhá řada jiných návrhů. Již v roce 2008 byl schválen Plán výstavby návštěvnických středisek v CHKO a významných ZCHÚ v letech 2008–2015, který pro účely návštěvnického střediska uvažoval s přestavbou budovy Správy CHKO Pálava v Mikulově. Krátce nato však byla rozpracována varianta vybudování domu přírody v autokempu Merkur u obce Pasohlávky, přičemž na jeho přípravu bylo vynaloženo značné úsilí, které však nebylo završeno podáním žádosti o dotaci. V roce 2009 pak následovala varianta vybudování Domu přírody Pálavy na severním okraji obce Klentnice, která byla poměrně podrobně rozpracována a obsahovala také vybudování pobytového centra pro Centrum ekologické výchovy Pálava z Mikulova. Pro nesoulad s územním plánem a také kvůli nedorozuměním majetkoprávním vztahům sešlo i z tohoto záměru. V roce 2010 následovaly snahy najít vhodnou lokalitu na pozemcích státu v okolí Mikulova, avšak ani jedno z vytipovaných míst v okolí PR Tuřold nebylo nakonec vybráno jako vhodné. Myšlenka využít historickou budovu v Dolních Věstonicích se poprvé objevila v roce 2016 a v roce 2017 byla rozpracována do podoby ideového záměru.

Základem pro vznik expozice byl dokument *Koncepce práce s návštěvnickou veřejností CHKO Pálava*, jehož součástí byl i *Interpretační plán Domu přírody Pálavy*. Ten definoval základní cíl interpretace takto: *Prostřednictvím expozice a služeb v Domě přírody Pálavy pomoci návštěvníkům vnímat význam, krásu, ale i zranitelnost krajiny Pálavy, ocenit její jedinečnost i péči, kterou udržbě a ochraně zdejšího území věnují instituce ochrany přírody, hospodáři, obce, muzea i další subjekty a místní lidé. Motivovat návštěvníky území k tomu, aby svým chováním ochranu zdejších přírodních a kulturních hodnot podpořili*. Na tomto základě pak odborníci z AOPK ČR, Správy

Expozice je umístěna v nově vybudovaném suterénu. Foto Jan Miklín

CHKO Pálava, z Regionálního muzea v Mikulově a ze Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR, z.s., spolu s hlavní designérkou expozice Janou Vodičkovou a architekty ze studia desk architekti pracovali na návrhu moderní, interaktivní a pestré expozice. Jejím mottem – které návštěvníky vítá – je *O Pálavě, její krásě a pestrosti, o zodpovědnosti lidí za její osud*. Přípravy začaly v roce 2017 a žádost o dotaci do Operačního programu Životní prostředí byla podána v listopadu 2018. Hned v následujícím roce pak začala příprava filmů, exponátů, textů a designu, průběh zejména stavebních prací zdržely nejrůznější administrativní problémy, takže stavět se začalo až na počátku roku 2023. Finalizace expozice probíhala na jaře 2024 a slavnostní otevření proběhlo 14. června 2024 za účasti mj. také ministra životního prostředí Petra Hladíka a hejtmána Jihomoravského kraje Jana Grolícha. Co tedy návštěvníci v Dolních Věstonicích uvidí?

Zejména ty, kteří znali původní objekt archeologického muzea, už na první pohled zaujme výrazná proměna budovy. Historická část byla kompletně zrekonstruována a opravena, samotná expozice je však umístěna v podzemí, které bylo vybudováno zcela nově na pozemku přiléhajícímu k původní budově. Nová je i vstupní hala, která do objektu zahrnuje původní dvorek; její součástí je výtah, díky kterému je expozice přístupná bezbariérově. Základním architektonickým konceptem je kontrast mezi historickou částí s klenutými stropy či dřevěnými podlahami a industriálně laděnou dostavbou s pohledovým

betonem, přiznanou vzduchotechnikou a podlahami krytými betonovou stěrkou.

Pálava všemi smysly

Úvod do expozice tvoří imerzivní projekce na čtyři stěny v jedné z historických místností v přízemí. Osmiminutový film, který divák doslova obklopí, představí rok na Pálavě: od přírody přes práce v krajině po návštěvnické zážitky. Po jeho zhlédnutí pokračují návštěvníci do podzemní části, kde je expozice členěna do několika tematických celků.

Hlavní částí je „Zed' pestrosti“ – dřevěná stěna podél nejdelší stěny místnosti, která na několika stovkách exponátů ukazuje diverzitu pálavské přírody. Rozdělena je do deseti celků podle základních biotopů, od skal a jeskyní přes několik typů stepí a lesů po slánisko, vodní toky a plochy a zemědělskou krajinu. Ohromující je nejenom množství vystavených objektů, ale i pestrost typů exponátů. Mezi ty docela běžné patří fotografie, vědecké ilustrace, vylisované rostliny, dermoplastické preparáty ptactva či entomologické preparáty. Méně obvyklé jsou rostliny zalité v pryskyřici nebo půdní profily. K zapojení dalších smyslů vybízí audionahrávky zvuků zvířat (pro jejichž spuštění je třeba přiložit ucho na správné místo) a dva typy základního stavebního kamene Pálavy – vápence – určené k ohmatání. Sdělení této části expozice je jasné: ukázat, že příroda Pálavy je navzdory její malé rozloze výjimečně pestrá. Navazující část pak na textech, obrázcích a krátké animaci

Děti expozicí provádí pracovní list Letový deník dudka.
Foto Jan Miklín

V akváriu plavou druhy ryb typické pro nedalekou řeku Dyji. Foto Jan Miklín

geologického vývoje vysvětluje, kde se tato pestrost vzala. Život do podzemí vnáší velké akvárium s ukázkou druhů obývajících řeku Dyji, která tvoří severovýchodní část hranice CHKO.

Dominantou podzemního prostoru je velký stůl, jehož hlavní částí je trojrozměrný betonový model chráněné krajinné oblasti Pálava a jejího okolí. Návštěvníci si na něj mohou

promítnout mapu nebo pustit krátkou animaci ukazující vývoj krajiny a lidského hospodaření. Právě dlouhodobé soužití přírody a lidí je dalším charakteristickým znakem této CHKO – Pálava, respektive její úpatí, patří k nejdéle osídleným místům na území Česka, což dokládá neuvěřitelné množství archeologických nálezů z nejrůznějších období, které se tady nachází. Nejznámějším je bezesporu

Věstonická venuše, která (v podobě kopie) nechybí ani v této expozici: soška je umístěna na modelu Pálavy přesně v místě, kde byla kdysi nalezena. Po obvodu stolu je umístěno několik vitrín, grafických panelů a monitorů s videi, které rozvíjí téma soužití lidí a krajiny. Návštěvníci mohou zhlédnout například archivní dokument o „Akci dno“, během které dobrovolníci přesazovali bledule letní z místa budoucí zátopy

Náklady: 78 312 456 Kč, z toho 53 278 639 Kč dotace z OPŽP

Investor a provozovatel: Regionální muzeum v Mikulově, p. o.

Architekti: Jakub Děnge, Štěpán Děnge, Martin Kačírek, Jakub Havel – desk architekti s.r.o.

Generální dodavatel stavby: SKR stav, s.r.o.

Texty a koncept expozice: Ladislav Ptáček, Jana Urbančíková – Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR, z.s.; Jana Vodičková

Design expozice: Jana Vodičková, Matt Schwab, Panagiotis Tzortzopoulos, Jenni Pystynen – House of Nature Ltd

Realizace: ARCHEON stavby s.r.o., Josef Dvořák, Everesta s.r.o., Invista Craft s.r.o., Kovo Prokeš s.r.o., Roman Krejčí, Legat trade s.r.o., Obec Dolní Věstonice, Orange controls s.r.o., Potrusil s.r.o., Skoumal a Pilný advokátní

kancelář, s.r.o., Spyron Design s.r.o., Studio Pixle, Via Aurea s.r.o., WoW Production, s.r.o., YGGDRASIMONT s.r.o.

Exponáty: Luboš Dembický, Ivan Doležal, Michal Jakubec, Jan Jelínek, Daniel Kadaš, Martina Turečková, Lesy České republiky, s. p., Medim s.r.o., Regionální muzeum v Mikulově, p. o.

Foto: David Hauck, Jiří Kmet, Petr Macháček, Ján Macek, Jan Miklín, Radek Šich, archiv Regionálního muzea v Mikulově

Ilustrace: Petr Nesvadba, Lucie Vlachová

Audionahrávky pamětníků: Post Bellum – Paměť národa

Imerzivní projekce: Nikola Pracná, Jakub Frajt, Jan Hubáček, Michal Gazdag, Markéta Hradilová

Film: Visitera CZ (Martin Beneš, Filip Vančura, Dušan Krejdl, Vlastimil Jáchim, Václav Kuba), Lukáš Pich

Mapy – zdroj: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Český úřad zeměměřičský a katastrální, Ministerstvo životního prostředí ČR

Mapy: Jan Miklín, Jana Tomcová

Odborná spolupráce: Pavel Dedek, Petr Hubatka, Daniel Kadaš, Jiří Kmet, Jan Miklín, Vladan Riedl, Vlastimil Sajfrt, Biocont Laboratory, Botanický ústav Akademie věd ČR

Speciální poděkování: Anna Limrová

Jednotný architektonický koncept Dům přírody: Ladislav David, Helena Kubik, Zita Nielsen, Eva Velková

Program AOPK ČR „Dům přírody“: Pavel Pešout, Tomáš Růžička, Lenka Šoltysová a kol.

Slavnostní přestřižení pásky za účasti ministra životního prostředí Petra Hladíka. Foto Anna Jurdová

novomlýnské dolní nádrže; krátký klip ukazuje, jak se barví látka za pomoci borytu barvířského, nebo si sáhnout na střepy nádob ze zdejších archeologických nálezů. Pohled do minulosti nabízí dva digitální dalekohledy, které na pozadí současných fotografií pálavské krajiny ukazují historické snímky z přelomu 19. a 20. století dokumentující, jak moc se zemědělská krajina vlivem proměn lidského hospodaření proměnila.

O Pálavě a lidech

Historické téma ukazuje i další část expozice, věnovaná osudu vesnice Mušov. Její obyvatelé ve 20. století stihly dvě osudové události. Nejprve to bylo odsunutí obyvatel německé národnosti po konci druhé světové války – stejně jako ve všech pálavských obcích, i zde tvořili Němci výraznou většinu. Ani nově přistěhovaní obyvatelé Mušova tady ale nebydleli dlouho: stavba soustavy Novomlýnských nádrží znamenala rozhodnutí o demolici vesnice a vystěhování jejích obyvatel. Stát zůstal jen kostel sv. Linharta. Historii Mušova dokumentují předměty z mušovských domácností, archivní fotografie a také audionahrávky pamětníků, kteří vzpomínají na život v dnes neexistující vesnici.

Pro ochranu přírody a správné nastavení ochrannářského managementu jsou nezbytné vědecké poznatky a výzkum. Jejich význam ukazuje další část expozice s názvem *Změna a poznání* s texty, grafy a krátkými filmy, představující dvě oblasti. Protagonistou dokumentu *Vinařská revoluce* je Milan Hluchý, který rozvinul využití dravého roztoče *Typhlodromus pyri* k biologické ochraně vinic. Spolu s dalšími úpravami hospodaření tak významně přispěl k tomu, že integrovaně a ekologicky obhospodařované vinice hostí výrazně větší množství organismů, než tomu bylo dříve. Proměny lesního hospodaření, důsledky ústupu od pařezinového hospodaření a důvody pro jeho obnovu v současné době představuje ekolog Radim Hédli v části *Světlo v lese*.

K diskuzi a zamyšlení pak vybízí závěrečná část. Otočné panely přináší názory různých osobností – od ochránce přes lesníka či zemědělce po turistu – na to, jak by podle nich pálavská krajina měla vypadat. Svůj názor mohou návštěvníci přidat v netradiční návštěvní knize – kartičkách doplněných otázkou „Co byste přáli Pálavě vy?“.

Střechu podzemního objektu oživuje mělké jezírko a vápencová skalka s typickými pálavskými druhy rostlin – s trochou nadsázky

jde o „malou Pálavu a Novomlýnské nádrže“. Zejména děti pak využijí pískoviště a skluzavku ve tvaru mamuta, která odkazuje na původní expozici.

Původní stavba slouží jako zázemí muzea: kromě vstupní haly a místnosti s imerzivní projekcí tady mohou návštěvníci zakoupit suvenýry a publikace o přírodě a krajině Pálavy, nechybí dvě učebny pro pořádání přednášek a dalších akcí. Domy přírody totiž nejsou jen samotnou expozicí, důležitou součástí jejich fungování je i další program. Na první sezónu jsou připraveny čtyři edukační programy navázané na expozici pro různé věkové skupiny od dětí mateřských školek po středoškoláky, ještě před samotným otevřením expozice vedla edukátorka ve spolupráci se společností provozující plavby po Dolní novomlýnské nádrži programy pro školní skupiny přímo na lodi. V plánech a přípravách jsou terénní programy, exkurze, výstavy a další akce pro veřejnost i školy. Rodiny s dětmi si prohlídku mohou oživit pracovním listem – Letovým deníkem dudka – s nejrůznějšími aktivitami a úkoly navázanými na expozici. ■